

21. 6. 2011

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

„Stalking“ z kriminologického pohledu se zaměřením na pachatele a oběť

Každý z nás se s velkou pravděpodobností s pojmem „stalking“ již někdy za život setkal, ať už prostřednictvím amerických filmů či přátel. Legislativně se však s tímto pojmem spíše nesetkáme, pohledem zákona jde totiž o skutkovou podstatu trestného činu „nebezpečné pronásledování“.[1] V České republice byla oproti jiným evropským zemím tato specifická podoba násilí dlouhodobě opomíjena. Dokladem je samotný fakt, že skutková podstata trestného činu byla zakomponována až do nového trestního zákoníku s účinností od 1. 1. 2010, předchozí úprava na tento trestný čin nepamatovala. Cílem tohoto příspěvku ovšem není výklad předmětného trestného činu, ale spíše pojetí stalkingu z hlediska kriminologického se zvláštním zaměřením na osobnost pachatele (stalkera), stejně jako oběti stalkingu.

Na úvod je vhodné alespoň stručně nastínit, co se přesně skrývá pod pojmem stalking a jak bychom jej mohli charakterizovat. Pokud se zaměříme na samotný výraz „stalking“ a jeho morfologický základ, můžeme si povšimnout, že v angličtině tento výraz původně znamenal stopování, resp. stopováním uštvat lovenou zvěř k smrti. S označováním specifického zločinu je výraz používán až s nástupem devadesátých let dvacátého století. Hlavním znakem stalkingu je bezesporu obsesivní fixace známého nebo neznámého pachatele na určitou osobu, kterou pak obtěžuje systematicky a úporně **nevyžádanou a nechtěnou pozorností**. Pachatel tak například pronásleduje oběť dopisy, telefony, smskami, atp. Stalking vždy zahrnuje porušování privátní sféry života oběti. Cílem je přitom navázání a udržování kontaktu s pronásledovanou osobou i přes její zjevný nesouhlas, které se projevuje sledováním, vyhledáváním osobní blízkosti, kontaktováním prostřednictvím elektronické pošty, mobilu, omezováním v obvyklém způsobu života, zneužitím osobních údajů, vynučováním si pozornosti. Toto jednání vzbuzuje v pronásledované osobě důvodnou obavu o život nebo zdraví, případně obavu o život a zdraví osob blízkých. Umanutost a posedlost některých pachatelů a pachatelek může trvat i několik let.

V kriminologickém smyslu je stalking definován jako „*úmyslné, zlovolné pronásledování a obtěžování jiné osoby, které snižuje kvalitu života a její bezpečnost*“. Podstatou je pak systematické (opakující se a dlouhodobé) a excesivní (z normy vybočující) obtěžování a pronásledování určité osoby nevyžádanými projevy zájmu či pozornosti. Přímým následkem stalkingu je závažné narušení soukromí, osobní svobody a lidské důstojnosti oběti. V závažných případech poškozuje stalking tělesné i duševní zdraví oběti, v extrémních případech dokonce ohrožuje její život.

V současné době je stalking je poměrně známý fenomén, zájem o stalking byl vyvolán zejména skutečnými případy pronásledování prominentů (tzv. celebrit), kteří trpěli pod nevyžádanou a obtěžující pozorností svých „obdivovatelů“. Studie však ukazují, že obtěžující pronásledování se může týkat kohokoli, nikoli tedy jen prominentů ze show-bussinesu či politiky, proto bychom se všichni měli mít na pozoru. Jeho četnost výskytu není přesně známa, odhaduje se však, že minimálně 2 až 8 % obyvatel se stává obětí tohoto deliktu.

Proč se vlastně stalking dostal do zorného úhlu policie, zákonodárců i médií? Roli sehrály zejména tři momenty. Za prvé šlo o poměrně rozšířený výskyt tohoto fenoménu, což dokládaly viktimologické studie (tj. studie obětí). Podle metastudií z prostředí USA tak např. 8 % žen a 2 % mužů přiznávají, že se se stalkingem již setkali. Experti soudí, že pro Evropu jsou údaje podobné. Dalším momentem jsou závažné psychické následky pro oběť. Většina obětí trpí vážnými poruchami, např. spánku, řada obětí má dokonce suicidální (sebevražedné) sklony. Sociální důsledky pro oběti jsou taktéž značné - oběti ze strachu mění své běžné životní návyky, polovina obětí se cítí nucena změnit své bydliště či pracoviště, oběti také často trpí PTS (post-traumatická stresová porucha). Posledním momentem je samotná hrozba fyzického násilí. Dle empirických studií je riziko překlopení stalkingu do přímé agrese následující: 64 % pachatelů vyhrožuje, 40 % ničí majetek, 36 % atakuje oběť fyzicky, 6 % napadá třetí osoby a 2 % případů končí smrtí oběti. To vše jen dokládá, že stalking představuje nebezpečnou kategorii deliktů.

Pokud jde o samotné pachatele stalkingu neboli pronásledovatele, vžilo se pro ně označení „stalkerů“. Většina forenzně zaměřených studií usiluje o objasnění „psychologie“ stalkerů a jejich utřídění do určitých typů. Kritéria klasifikace jsou pak především typ oběti (zda jde o celebrity, ex-partnera), předcházející vztah k oběti (zda tu nějaký byl či nikoliv) a motivace a osobnost pachatele. Pronásledování může být motivováno údajným nebo skutečným obdivem (láskou), anebo také zlobou (nenávisť). Tyto motivy jsou však často nepravé, zkreslené. Za skutečné motivy bývá pokládáno zejména: vyhledávání blízkosti (kontaktu) s vyhlédnutou obětí (cca 28 % případů), získání totální kontroly nad životem oběti (cca 36 % případů) a konečně rozhodnutí zničit blaho, tedy fyzické a psychické zdraví oběti.

V roce 1993 vytvořil Holmes na základě kombinací výše uvedených kritérií 6 skupin stalkerů. Jsou jimi: pronásledovatel celebrity (celebrity stalker), pronásledovatel ex-partnera (domestic stalker), pronásledovatel politiků (political stalker), pronásledovatel z vášně (lust stalker), pronásledovatel ze zjištěné motivace (hit stalker) a pronásledovatel zhrzený a odmítnutý v lásce (love-scorned stalker).

Zajímavá je taktéž typologie stalkerů z hlediska jejich nebezpečnosti. Mullen zavádí pojem domény rizika a pracuje se čtyřmi kritérii, kterými jsou eskalace (zdali má pronásledování stupňující tendenci), doba či délka trvání pronásledování (zpravidla platí, čím delší průběh, tím horší prognóza), znovuoobnovení obtěžování (poté, co pachatel své činy zdánlivě ukončil) a v neposlední řadě intenzivní psychické a sociální poškozování oběti. Na základě tohoto pak rozlišuje tyto typy stalkerů:

Odmítnutý stalker („rejected stalker“). Tento první typ stalkera se dopouští pronásledování v důsledku rozčarování a roztrpčení z ukončeného vztahu. Může jít o vztah intimní, rodinný, pracovní či obchodní, není výjimkou i vztah terapeutický. Chování stalkera je následkem jeho touhy obnovit vztah nebo je odplatou, revanší za odmítnutí. Může jít i o kombinaci obojího. Stalking je zde určitou náhražkou za ukončený vztah.

Hledač intimacy („intimacy seeker“). Tento typ stalkera touží po vztahu s osobou, která ho zaujala a předpokládá, že bude jeho city opětovat. Negativní reakce oběti na pokusy o kontakt ignoruje. Odmítnutí překrucuje a vysvětluje si ho pozitivně. Obvykle si vybírá osoby cizí nebo povrchně známé (právě tento typ je nejčastěji pronásledovatel celebrity). Neusiluje primárně o sexuální vztah, ale dominuje touha po akceptaci uctívanou osobou. Mívá obvykle prázdný život, smyšlený vztah je zpravidla jediným "vztahem" v jeho momentálním životě.

Nekompetentní nápadník („incompetent suitor“). I tento typ touží po nějakém poměru, ale nehledá intimitu ani opětovný vztah, nýbrž mu jde o rande nebo sexuální schůzku. Jedná se často o sociálně a interpersonálně málo způsobilého jedinice. Díky své sociální nešikovnosti zažívá jasná odmítnutí, vzdá se a svou pozornost upne na jiný objekt.

Zlostný stalker („resentful stalker“). Tento typ svou oběť úporně pronásleduje kvůli skutečnému či domnělému zranění, újmě, kterou mu oběť přivodila. Zlostný stalker vyniká ve vyhrožování a zastrašování, bývá až kverulantsky vytrvalý. Terčem mu může být jedinec, stejně tak jako organizace. Myslí si, že jej oběť poškodila a cítí se tak sám obětí. Myslí si, že je v právu. Obtěžování mu přináší satisfakci, jde mu především o moc a kontrolu nad obětí.

Predátorský stalker („predatory stalker“). Pro poslední typ stalkera je typické útočné až sexuální agresivní chování. Stalking zahrnuje širší repertoár aktivit a stalker se vyznačuje systematickostí v postupech (sbírá informace o oběti, fantazíruje o útoku a často se dopouští i voyeurství). Stalking probíhá obvykle skrytě a subtilně. Je nutno dodat, že ličené vzorce chování se vyskytují i u některých sexuálních pachatelů.

Na druhé straně stalkingu stojí oběť. Jak bylo řečeno výše, oběť se může stát bez svého zavinění kdokoli (bez závislosti na věku, pohlaví, sociálním statutu, kulturním zázemí, atd.). Stalking z pohledu viktimologie obnáší mnohonásobnou, pokračující viktimizaci, která se skládá z mnoha incidentů. Z tohoto pohledu se tak oběť stalkingu do značné míry podobá oběti znásilnění. V případě stalkingu se však oběť se přitom cítí permanentně ohrožená. Nejde jí o trestní postih stalkera, ale prioritní je pro ni obnovit nikým nerušené soukromí. Ve viktimologii se často hovoří o tzv. spirále stalkingu, kterou tvoří tři opakující se fáze. První fáze představuje vlastní aktivitu stalkera. V oběti vyvolá úlek a strach a přináší jí značný stres. Tato fáze pomalu odeznívá a začíná fáze druhá, kterou je uklidnění. Oběť se zde z otřesu postupně vzpamatovává. Tato fáze však nemá dlouhé trvání a posléze přechází do fáze třetí, kterou je nepříjemné očekávání a obavy z další akce stalkera. Oběti se tak opět zvedá stresová hladina, převažují v ní pocit strachu a bezmoci. Pro oběti je proto velmi důležité viktimologické poradenství.[2]

Pro efektivní řešení případů stalkingu v praxi (tzv. management případu) je velmi důležitý individuální přístup. Každý případ je totiž jedinečný, a proto je nutno jej samostatně analyzovat a vyhodnotit. Řešení by mělo být pragmatické. Navržené postupy musí přihlížet ke skutečným potřebám oběti, k ovlivnitelnosti pachatele a k dostupným zdrojům. Cílem by mělo být vždy zajistit fyzickou bezpečnost oběti a stalking zastavit. Na závěr je proto vhodné zmínit některé hlavní strategie a zároveň rady obětem, které mohou dopomoci k zastavení stalkingu. V první řadě by oběť měla **důsledně ignorovat veškeré pokusy o kontakt**. Oběť musí stalkerovi jednoznačně a přesvědčivě sdělit, že si s ním nepřeje žádný kontakt. Formulace odmítnutí musí být z pohledu stalkera pádná, má totiž tendence překrucovat realitu. Po odmítnutí je třeba vytrvat u nulové reakce. Zásadně je třeba ignorovat i tzv. poslední schůzku, která je ve skutečnosti jen falešný příslib. Dále by se oběť měla **vyhýbat setkáním a jít stalkerovi z cesty**. Oběti často toto doporučení vnímají jako nespravedlivé a argumentují, proč ony se měly omezovat, když nic zlého neudělaly? Změna životních návyků totiž téměř vždy znamená zpretrhání původních vazeb a kontaktů a další podstatná omezení. V rámci této strategie se však uplatňuje pravidlo pragmatismu – změnou svého chování můžeme nepřímo ovlivnit chování stalkera. Oběť by se taktéž měla snažit **stalking dokumentovat a shromažďovat důkazy**. I když první reakce na další dopis, sms či email bývá impuls zprávu zničit, není to správný postup. Oběť by měla dokumentovat a archivovat veškeré stalkerovy aktivity a tyto důkazy uchovávat na bezpečném místě. Takto shromážděné informace jsou cenné nejen pro právní postup, ale taktéž pro posouzení rizik další eskalace.

Oběť by také měla stalking **zveřejnit a informovat okolí**. Mnoho obětí se za pronásledování stydí. Informace o tom, co se děje, by však oběť neměla tajit před svým soukromým okolím ani na pracovišti. Doporučuje se promluvit si s důvěryhodnými osobami, zejména členy rodiny, přáteli, sousedy, zaměstnavateli, spolupracovníky, apod. Včasné zveřejnění stalkingu zvyšuje možnost ochrany oběti a taktéž brání stalkerovi v manipulaci s okolím. Z pohledu oběti se navíc jedná o ofenzivní strategii, která ji dodává pocit síly a kompetence. Další aktivní strategií je **vyhledání pomoci a podpory**. Může se jednat o pomoc laické i odborné veřejnosti. Oběť se tak např. může

svěřit důvěryhodné osobě, kontaktovat Bílý kruh bezpečí, Policii ČR, atp. V neposlední řadě by měla oběť **udělat maximum pro svou bezpečnost a vypracovat bezpečnostní plán**. Obětem se doporučuje nepodceňovat situace, kdy se něco nezdá v pořádku, volit bezpečné trasy pro cesty domů, nosit u sebe neustále mobilní telefon, atd.

Na závěr bych jen podotkla, že bychom v žádném případě neměli stalking podceňovat, neboť jak bylo řečeno výše, oběti se může stát kdokoli a šance, že stalking přeroste do fyzického násilí je taktéž vysoká. Základem prevence by pak měla být zejména obezřetnost. Pokud bychom se však, v tom nejhorším případě, stali obětí stalkingu, je třeba jednat rychle a efektivně, řídit se výše uvedenými radami a udělat jednoduše vše proto, aby stalker svého jednání co nejdříve zanechal.

Mgr. Andrea Šimordová

Použité zdroje:

Čírtková, L.: Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004.

Čírtková, L.: Moderní psychologie pro právníky. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008.

Šebesta, K., Komárek, P.: Nový trestný čin v právní úpravě ČR - nebezpečné pronásledování tzv. stalking. Dostupné >>> [zde](#).

Bílý kruh bezpečí.: Nebezpečné pronásledování [online]. Dostupné >>> [zde](#)

Zákon č. [40/2009](#) Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

[1] Viz § 354 zákona č. 40/2009, trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů. Systematicky tento čin spadá do Hlavy X. – Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných.

[2] V České republice tak např. působí Bílý kruh bezpečí poskytující mimo jiné pomoc obětem stalkingu.

© EPRAVO.CZ - Sběrka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Podmíněné upuštění od trestního stíhání: racionální odklon u právnických osob](#)
- [Zkreslené vzpomínky v trestním řízení vedeném pro pohlavní zneužívání](#)
- [Přenositelnost důkazů z daňového do trestního řízení](#)
- [Praktický návod na úspěch žádosti o podmíněné propuštění od roku 2026](#)
- [Přijetí prohlášení viny a povinnost soudu vypořádat námítky poškozeného](#)
- [Podmínky pro uložení trestu vyhoštění cizince](#)
- [Zamyšlení nad systémem alternativních trestů: poznámky na pozadí mezinárodní vědecké konference „Rethinking Sentencing: Are We Getting Justice Right?“](#)
- [Správné určení počátku běhu lhůty pro podání stížnosti proti usnesení soudu, kterým se nařizuje výkon trestu odnětí svobody](#)
- [Rozšiřování státní moci při implementaci acquis EU: český fenomén gold-platingu na příkladu konfiskační směrnice](#)
- [Změna způsobu určování výše peněžité pomoci obětem: Řešení všech dosavadních problémů?](#)

- [Uplatnění adhezního nároku v trestním řízení a správním řízení](#)